

До спеціалізованої вченої ради ДФ 70.895.030
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидатки юридичних наук, доцентки
ЗАЙЦЕВОЇ-КАЛАУР ІННИ В'ячеславівни на дисертаційне дослідження
Ромаса Дениса Сергійовича на тему: «Цивільно-правова
відповідальність за порушення авторського права», поданого на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 Право у галузі знань 08 Право**

Докладне вивчення і критичний аналіз тексту поданої на рецензування дисертації, а також наукових праць дисертанта, опублікованих за її темою, дають підстави стверджувати, що ним проведено ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, актуальної в теоретичному і практично-прикладному аспекті, а сформульовані рекомендації, пропозиції та висновки становлять наукову новизну і можуть бути предметом обговорення.

Актуальність дисертаційного дослідження. Цивільно-правова відповідальність є одним із елементів механізму правового регулювання приватно-правових відносин. На усіх етапах кодифікації цивільного законодавства інституту відповідальності зі сторони законодавця приділялася значна увага, оскільки кожен такий етап, будучи затребуваним розвитком особистих немайнових та майнових відносин, виводив на якісно новий рівень цю важливу правову конструкцію. Так, у Концепції оновлення Цивільного кодексу України (2020 р.) пропонується категорію «відповідальність» використовувати щодо випадків протиправного завдання шкоди та, водночас, кардинально переглянути загальні положення про відшкодування шкоди. На

рівні окремих статей § 1 глави 82 Цивільного кодексу України, автори концепції, вважають за доцільне закріпити загальні умови відповідальності: визначення поняття шкоди (шкода, яка підлягає відшкодуванню; шкода, яка не підлягає відшкодуванню; превентивні витрати; докази завдання шкоди); визначення причинно-наслідкового зв'язку. Під час формулювання норм, присвячених вині як умові відповідальності, необхідним є об'єктивація положення щодо загальноприйнятих норм поведінки (*required standard of conduct*).

Цифрова ера розвитку приватно-правових відносин, створення у цифровому середовищі нових об'єктів цивільних прав, які є результатами творчої діяльності, та прийнятий в грудні 2022 р. Закон України «Про авторське право і суміжні права» обумовлюють нові завдання в сфері захисту авторських прав та визначення особливостей цивільно-правової відповідальності у цій сфері.

У розрізі пошуку ефективних шляхів вирішення цих завдань, які базуватимуться на досягнутих у цивілістичній науці прогресивних напрацювань та усталених результатах, необхідно провести нові науково-теоретичні розвідки та з'ясувати на доктринальному рівні нові тенденції тематики захисту майнових і особистих немайнових прав автора та цивільно-правової відповідальності за їх порушення, що вказує на актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження Д. С. Ромася.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Наукову та практичну цінність дисертації засвідчує її виконання в межах плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого

розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Тему дисертації затверджено у вченій раді Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол № 3 від 29 жовтня 2018 року).

Вищевикладене обумовлює своєчасність дослідження особливостей цивільно-правової відповідальності за порушення авторських прав.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації сформульовані дисертантом з належним ступенем достовірності та обґрунтованості, що вимагається від такого роду досліджень, у своїй переважній більшості мають переконливий характер. Поставлені автором мета і завдання дисертаційного дослідження (с. 21-22) у цілому розкриті.

Дисертантом було обрано вдалу архітектуру, яка дозволила йому всебічно та послідовно розкрити обрану проблематику. Як і належить ґрунтовній кваліфікаційній науковій праці, дисертаційне дослідження розпочинається зі вступу, містить у собі три розділи, що композиційно складаються із восьми підрозділів. Наприкінці роботи сформульовано загальні висновки, а також список використаних джерел (230 найменувань, 9 із яких іноземні).

Доречно вказати на переважно критичний підхід автора до опрацювання джерельної бази, якому властиві глибокий аналіз досліджуваного матеріалу, уживання коректної наукової полеміки з іншими науковцями та високий рівень аргументації власного підходу до формулювання тих чи інших положень, висновків і пропозицій, що свідчить про наукову зрілість дослідника, його обізнаність з наявними у науці і правозастосовній практиці проблемами та високу загальнонаукову культуру.

Дисертаційне дослідження Д. С. Ромася базується на логічно-послідовній, системній і, в цілому, довершеній методологічній основі.

Сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, які застосовує дисертант при підготовці дисертації, дозволили виявити та вирішити комплекс теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із поглибленням наукових знань про підстави виникнення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права, об'єктивні та суб'єктивну умови такої відповідальності, а також особливості застосування окремих заходів цивільно-правової відповідальності при порушенні авторських прав.

Загальний аналіз змісту роботи свідчить про те, що дослідження має цілісний, самостійний характер та вирізняється належним науковим рівнем і актуальністю. Повнота змісту дослідження знаходить своє відображення і в тому, що тут наводиться детальний фактичний матеріал, що включає обґрунтування, гіпотези, а результати наукового пошуку описуються в найбільш цілісній з точки зору наукового пізнання формі. Основою дисертації є матеріал, що включає опис фактів і закономірностей цивільно-правової відповідальності у випадку порушення авторських прав, а також узагальнення раніше відомих положень.

Результати дослідження пройшли належну апробацію, оскільки її основні теоретичні положення та висновки викладено у семи наукових працях, зокрема в чотирьох наукових статтях, опублікованих у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України із юридичних наук, та в трьох тезах доповідей на наукових конференціях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що серед наукових праць із тематики підстав та умов цивільно-правової відповідальності, що виконані в Україні за останні роки та в умовах оновлення вітчизняного законодавства про авторське право, дана робота, по суті, є одним із першим у науці цивільного права дослідженням теоретичних і практичних аспектів цивільно-правової відповідальності в сфері авторського права.

Стосовно багатьох проблем автор висловлює свою позицію, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі

поглядів учених та практиків, до позицій яких вона схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих наукових поглядів, які на його думку є спірними.

Так, дисертант моделює авторське визначення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права як цивільне правовідношення, передбачене законом або договором, спрямоване на захист прав та інтересів суб'єкта авторського права, що виникає внаслідок протиправної, як правило, винної поведінки особи, якою порушуються майнові та особисті немайнові авторські права, та передбачає виникнення для порушника обов'язку нести негативні наслідки майнового характеру.

Вперше у доктрині цивільного права обґрунтовується можливість настання цивільно-правової відповідальності у разі настання загрози порушення авторських прав.

У дисертації наводяться аргументи й на удосконалення певних наукових суджень, теорій, положень. Зокрема, автор дисертації розвиває у своєму дослідженні висловлену у юридичній літературі думку, що стягнення з порушника авторського права доходу, який він отримав внаслідок неправомірного застосування об'єкта авторського права, недоцільно розглядати як захід цивільно-правової відповідальності, оскільки цей дохід є упущеною вигодою правоволодільця.

У положеннях новизни, які набули подальшого розвитку, дисертантом виокремлено відмінності між виплатою компенсації та відшкодуванням збитків у сфері авторського права. Такими відмінностями у роботі визначено наступне: а) застосування до порушника виплати компенсації виключає відшкодування збитків; б) збитки підлягають розрахунку, а при компенсації необхідно довести факт порушення авторського права; в) термін «компенсація» відсутній у ЦК України в розумінні відшкодування шкоди; г) відшкодування збитків є універсальним заходом цивільно-правової відповідальності, у той час як виплата компенсації присуджується лише при порушенні авторських і суміжних прав; д) при відшкодуванні збитків може

враховуватись форма та ступінь вини порушника, а при виплаті компенсації має значення лише форма вини.

У роботі також отримало подальший розвиток наукове положення про те, що компенсація в авторському праві має схожість з виключною та альтернативною неустойками. Водночас, дисертантом у роботі виокремлено і ключові відмінності між цими правовими явищами: а) неустойка може бути застосована разом з відшкодуванням збитків, а виплата компенсації присуджується замість відшкодування збитків; б) компенсація не може бути заліковою або штрафною, оскільки компенсація не покриває збитки в їх непокритій частині; в) компенсація не може бути присуджена разом з відшкодуванням збитків.

Практична і теоретична значимість отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що положення, висновки та пропозиції, викладені Д. С. Ромасем в дисертаційному дослідженні, становлять певний внесок у розвиток науки цивільного права, можуть застосовуватися у правозастосовній діяльності та скеровані на удосконалення цивільного законодавства України.

Оцінка змісту дисертації. Вдалою та обґрунтованою з наукової точки зору є архітектоніка рецензованої наукової праці, якою обумовлена повнота і всебічність розкриття автором предмету дослідження. Структура дисертації є логічно обґрунтованою та відповідає поставленим завданням, об'єкту і предмету дослідження.

У першому розділі *«Правова природа цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права»* дисертант аналізує окремі теоретико-правові підходи до розуміння сутності цивільно-правової відповідальності (цивільно-правова відповідальність як санкція, яка породжує для порушника негативні наслідки; як державний примус до особи, яка вчинила правопорушення; як система цивільно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується, гарантується захист цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права; як цивільне охоронне правовідношення;

як обов'язок порушника права) та приходять до висновку, що розуміння цивільно-правової відповідальності як правовідношення є універсальним, оскільки уніфікує всі інші підходи (с. 33).

Доволі вдалим, з погляду офіційного опонента, є історичний екскурс розвитку вітчизняного і європейського законодавства, яким здійснювалася охорона авторських прав. Такий екскурс дозволи визначити у подальшому основні тенденції розвитку законодавчої бази в сфері авторського права.

Позитивно сприймається авторський підхід до виокремлення базових ознак цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права, якими визначено наступне: по-перше, підставою її виникнення є цивільне правопорушення; по-друге, умовами виникнення є заподіяння шкоди, протиправна поведінка заподіювача шкоди, причинно-наслідковий зв'язок між шкодою і протиправною поведінкою, вина; по третє, відповідальність настає за порушенні норм закону та при порушенні договірних зобов'язань; по-четверте заходами відповідальності є відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди та виплата компенсації (с. 40).

Заслуговує на увагу підхід дисертанта до виокремлення та класифікації цивільно-правової відповідальності в сфері авторського права за критерієм розміру заподіяної шкоди. На основі авторської класифікації зроблено слушний висновок, що при повній цивільно-правовій відповідальності за порушення авторського права розмір відшкодованої шкоди не повинен перевищувати суму заподіяних збитків, при обмеженій – встановлюються мінімальні та максимальні межі виплати компенсації, при фактичній – для визначення розміру компенсації має значення факт порушеного авторського права, а не розмір шкоди (с.44).

Розглядаючи тенденції розвитку у цивілістичній доктрині вчень про заходи цивільно-правової відповідальності та способи захисту цивільних прав і аналізуючи спеціальні способи захисту авторських прав, виправданою є пропозиція дисертанта вичленити зі спеціальних способів захисту такі як інспектування виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і

господарських операцій, пов'язаних з виготовленням примірників творів, фонограм і відеограм, щодо яких є підстави для підозри про порушення чи загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав та надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів і об'єктів суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту, та про канали їх розповсюдження, оскільки вони не є способами захисту, а скеровані на охорону авторського права (с. 57). Необхідно звернути увагу, що вказана наукова позиція знайшла втілення у новому Законі України «Про авторське право і суміжні права».

У другому розділі дисертаційного дослідження *«Підстави та умови виникнення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права»*, першочергово увага дисертанта була сфокусована на вирішенні питання підстави цивільно-правової відповідальності. У контексті пошуку розв'язання цієї проблематики, автором відслідковувалася позиція науковців радянської доби та тенденції сучасної цивілістичної доктрини. Позитивно сприймається висновок дисертанта, який корелюється із теперішніми науковими поглядами на підставу цивільно-правової відповідальності, про недоречність визначати як підставу такої відповідальності склад правопорушення, оскільки у кримінальному праві заходи відповідальності направлені на особистість порушника, в той час як цивільно-правовій відповідальності скерована на відновлення порушених суб'єктивних прав потерпілого. Більше того, встановлення форми вини та визначення ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння не властиві для цивільно-правової відповідальності (с. 77-78).

Доктринальної підтримки заслуговує умовивід, зроблений у площині дослідження об'єктивних умов цивільно-правової відповідальності, що порушенням суб'єктивного авторського права є посяганням на майнові та особисті немайнові права автора (або інших осіб, які володіють майновими правами). Порушення цього спектру цивільних прав зумовлене недотриманням об'єктивного права. Отож, протиправність, як одна із

об'єктивних умов цивільно-правової відповідальності за порушення авторських прав проявляється у порушенні відповідного об'єктивного права, формами вираження якого у цій сфері є законодавство (норми ЦК України, Закону України «Про авторське право і суміжні права» та інших спеціальних законодавчих актів), а також договори, що укладаються в сфері авторського права (с. 84).

Позитивно сприймається зроблений у роботі аналіз окремих видів порушень авторських прав, які визначені у Законі України «Про авторське право і суміжні права». Дисертант солідарний з науковою позицією про помилковість віднесення камкордингу і кардшейрінгу до різновидів піратства та вважає, що для нівелювання такого явища як піратство необхідно виховувати у поколінь повагу до чужої інтелектуальної праці, створювати законні платформи, за допомогою яких користувачі можуть за мінімальну плату користуватись творами кінематографу, музики та літератури (с. 91).

З приводу шкоди як однієї із об'єктивних умов відповідальності за порушення авторських прав, дисертант слушно зауважує, що майнова шкода може бути завдана суб'єкту авторського права не лише через знищення або пошкодження речі, в якій втілений об'єкт авторського права, а й шляхом перекручення змісту твору, внесення змін до твору без відома автора (с. 97). У підсумку автором роботи, що рецензується, було виокремлено наступні особливості відшкодування шкоди за порушення авторського права: 1) спосіб відшкодування обирає потерпілий; 2) спосіб відшкодування залежить від приналежності об'єкта авторського права до заміної або незамінної речі та шкідливих наслідків; 3) розмір відшкодування співвідноситься із розміром завданої шкоди (с. 101).

Високим рівнем значущості для подальшого розвитку вчення про цивільно-правову відповідальність за порушення авторського права характеризується доктринальний аналіз вини як суб'єктивної умови відповідальності. Дисертант звертає увагу, що законодавче словосполучення «вжила усіх ... заходів...», дає підґрунтя вважати, що поведінкова вина є не

лише доктринальним надбанням, а й позицією законодавця (с. 115). У авторському праві при застосуванні того чи іншого заходу відповідальності конститутивним є факт наявності вини. Втім, на переконання дисертанта форма вини та її ступінь є характерними для окремих заходів відповідальності. Зокрема, при відшкодуванні заподіяних збитків значення має лише факт вини, при відшкодуванні моральної шкоди ключовим є факт вини, а іноді і її ступінь; при виплаті компенсації – значимим є також форма вини (якщо буде доведено умисне вчинення правопорушення, то збільшується розмір грошового відшкодування) (с. 121).

Третій розділ дисертаційного дослідження Д. С. Ромася присвячений вивченню *«Особливостей застосування заходів цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права»*. Провівши порівняльний аналіз між доходом, отриманим від порушення, та упущеною вигодою, слушним є висновок дисертанта, що стягнення доходу є неефективним заходом цивільно-правової відповідальності ані з позиції доказування, ані з правової природи упущеної вигоди. Оскільки потерпілий від порушення авторського права може вимагати відшкодування як реальних збитків, так і упущеної вигоди, то ставиться під питання доцільність закріплення «мертвої» норми щодо стягнення доходу (с. 143).

Досліджуючи виплату компенсації, як захід цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права автор вірно зауважує, що головною особливістю компенсації є те, що компенсація має місце, якщо лише доведений факт порушення авторського права, в той час як збитки та доходи, отримані від порушення, підлягають розрахунку (с. 151).

Заслуговує на підтримку також позиція автора щодо необхідності поширення положень ч. 3 ст. 23 ЦК України на Закон України «Про авторське право і суміжні права» не лише щодо грошового способу відшкодування моральної шкоди, а й інших способів (с.172-173).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації: Поряд з низкою позитивних висновків, слід відзначити, що дисертація містить окремі дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення дисертантом під час прилюдного захисту та щодо яких рекомендується врахування зауважень офіційного опонента у разі продовження автором подальших наукових розвідок з тематики дисертації.

1. Так, аналізуючи цивільно-правову відповідальності як санкцію, яка породжує для порушника негативні наслідки; як державний примус до особи, яка вчинила правопорушення; як систему цивільно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується, гарантується захист цивільних прав та інтересів суб'єктів цивільного права; як цивільне охоронне правовідношення; як обов'язок порушника права, дисертант приходить до висновку, що розуміння цивільно-правової відповідальності як правовідношення є універсальним, оскільки уніфікує всі інші підходи (с.33).

Безумовно, що дослідження цивільно-правової відповідальності як охоронного правовідношення вимагає розгляду питання цивільно-правових засобів, за допомогою яких забезпечується, гарантується захист цивільних прав, з'ясуванню змісту та особливостей виконання обов'язку порушника права тощо. Втім необхідно звернути увагу, що цивільно-правова відповідальність - це поліаспектне поняття і кожен його сутнісний прояв обумовлений специфікою сфери наукової розвідки. Так, коли аналізується правовий зв'язок між суб'єктом авторського права і особою, яка порушила авторське право, цивільно-правова відповідальність втілюється у охоронне правовідношення, яка опосередковує цей зв'язок. Як обов'язок боржника відповідальність доцільно розглядати, коли досліджується суб'єктивна поведінка особи, що порушила авторське право. Юридична наука лише у виняткових випадках вдається до методики «рукавички», коли необхідно окреслити об'єднуючі фактори декількох підходів розуміння сутності правового явища, яке досліджується.

2. Дисертант доречно вносить пропозицію відмовитись від поняття «склад правопорушення» при визначенні підстав цивільно-правової відповідальності, оскільки така правова конструкція не відповідає сучасним тенденціям розуміння підстав цивільно-правової відповідальності, яка за своїм функціоналом відрізняється від кримінальної відповідальності. Втім не зрозуміло як позитивно сприятиме розвитку судової практики та на який якісно новий теоретичний рівень дослідження цивільно-правової відповідальності призведе пропозиція дисертанта замінити поняття «склад правопорушення» на «елементи правопорушення» (с.77-78) та використовувати поняття «умови виникнення цивільно-правової відповідальності» як елементи цивільного правопорушення». Домінуючим і таким, що відповідає сучасним реаліям розвитку приватно-правових відносин, є доктринальний підхід, відповідно до якого підставою цивільно-правової відповідальності є порушення суб'єктивного права, а її умовами є діяння (дія чи бездіяльність), вчинення якого призвело до порушення права, факт наявності шкоди, причинний зв'язок між діянням і шкодою та вина.

3. Досліджуючи вину як суб'єктивну умову цивільно-правової відповідальності, дисертант вказує, що в сфері авторського права притаманні випадки цивільно-правова відповідальність незалежно від вини. Прикладом такої ситуації автор називає випадки, які визначені у ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і стосуються власників веб-сайту, веб-сторінки та постачальник послуг хостингу (с. 122-123).

Безумовно, що апробацію такої наукової позиції здійснить судова практика. Втім, для завершеності наукової думки, доречно було би у дисертації розглянути питання виду відповідальності у таких ситуаціях: повна, субсидіарна чи солідарна, а також питання права регрес до безпосереднього порушника авторських прав.

4. Спірною з позиції практичної реалізації є пропозиція дисертанта закріпити у Законі України «Про авторське право і суміжні права» презумпцію заподіяння моральної шкоди автору при порушенні його особистих

немайнових прав (с. 170). Посилання на статистику судової практики в сфері авторського права та відсутність аналогічних статистичних даних з інших категорій цивільних справ не дає достатніх підстав для виокремлення особистих немайнових прав автора в ранг, який би обумовлював законодавче закріплення в сфері авторського права презумпції моральної шкоди. Такий стан правового порядку не відповідатиме ст. 24 Конституції України.

Більше того, на с. 172 дисертаційного дослідження автор демонструє іншу позицію, зауважуючи, що факт порушення авторського права ще не свідчить про те, що потерпілому завдана моральна шкода.

Разом з тим, вказані зауваження загалом носять дискусійний характер і не применшують наукового та практичного значення основної змістовної частини дисертаційного дослідження, а також наведених у ньому висновків та пропозицій. Робота виконана на необхідному якісному рівні, дисертантом охоплено значний комплекс важливих питань в межах предмету дослідження, здійснюється звернення до практичних аспектів відповідної проблематики, формуються науково-обґрунтовані й виважені висновки, пропозиції та рекомендації щодо наукового вирішення теоретичних проблем, вдосконалення положень актів чинного цивільного законодавства України та підвищення ефективності процесу правозастосування.

Дотримання правил академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації вказує на відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі зроблено посилання на джерела інформації при використанні дисертантом наукових ідей, доктринальних напрацювань, тверджень, відомостей та дотримано вимог законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності дисертанта, використані ним методики дослідження та джерела інформації.

У рецензованій науковій роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, сфабрикований відомостей та фальсифікацій.

Висновок. Дисертаційне дослідження Ромаса Дениса Сергійовича на тему «Цивільно-правова відповідальність за порушення авторського права»

відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, які вирішують науково-практичні завдання щодо цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права в сучасних реаліях життя, що має істотне значення для розвитку науки цивільного права, а її автор Ромась Денис Сергійович заслуговує на присудження йому ступеня – доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського
національного університету**

Інна ЗАЦЕВА-КАЛАУР